

BUYUK AJDODLARIMIZNI KASB - HUNAR TO'G'RISIDAGI PSIXOLOGIK QARASHLARI

Yuldasheva Nafisaxon Kabilovna

Andijon davlat universiteti

Umumiy psixologiya kafedrasi kata o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk mutaffakirlarning kasb-hunar borasidagi psixologik qarashlari, mulohazalari haqida atroflicha yoritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, tarbiya, kasb tanlash, mutaffakir, psixologiya

Bizning davlatimizda ularga nisbatan hurmat-ehtiromlar o'zligimizni anglash tufayli yanada jamiyatimizda bilimdon, mustaqil fikrlovchi, yuqori malakali, mahnaviyatli, mohir kasb egalari tobora ko'proq talab qilinmoqda. O'zbekiston Respublikasi hukumati Qaror va Nizomlarida mutaxassis kadrlar tayyorlash masalasiga katta ahamiyat berilmoqda va ular haqida alohida g'amho'rlik qilinmoqda. SHu bilan birga, tor sohadagi kasbdan astasekin keng qamrovli universal kasbga o'tish muammosi, g'oyasi ilgari surilmoqda. «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da ko'rsatib o'tilganidek, mehnat va kasbiy tayyorgarlik sifatini yanada yaxshilash, uzluksiz ta'limning faol metodlarini qo'llash, yangi pedagogik texnologiyani amaliyotga tadbiiq etish, ta'lim va tarbiya birligi tamoyilini sobitqadamlik bilan amalga oshirish lozim.

SHarq mutafakkirlari ta'limotida o'g'il va qizlarga ta'lim va tarbiya berish, ularga kasb-hunar o'rgatish g'oyasi muhim o'rin egallaydi. Qadimiy an'analarimizga binoan hunarmand va kasb, mehmor va naqqosh, dehqon va chorvador, to'quvchi va nonvoy ustoz-shogird munosabatlarini amalga oshirib kelmoqdalar. Dono halqimiz «Ustozidan o'zmagan shogird - shogird emas», «Hunarli kishi aslo xor bo'lmas», «Ustoz otadek ulug'», «Ta'lim bergan ustozingdan ayrilma» singari maqollarni ijod etganlar va farzandalarining barkamol bo'lib ulg'ayishini orzu qilganlar.

Buyuk qomusiy olim Abu Nasr Farobiy kasb-hunar to'g'risida ilk fikrlarini bildirib, qimmatli maslahatlar bergan, chunonchi, ta'lim – so'z va ko'nikmalar majmui, tarbiya esa amaliy malakalardan iborat ish - harakat ekanligini, muayyan kasb-hunarga berilgan, u bilan qiziqqan kishilar shu kasb- hunarning chinakam shaydosi bo'lishini aytgan. Bu mulohazalardan anglashilib turibdiki, kasb-hunar insoniyat uchun azaldan juda zarur hayotiy vosita bo'lib kelgan.

Buyuk qomusiy olim sifatida barcha hodisalarning mohiyatini ilmiy jihatdan ochib berishga harakat qilgan sharq mutafakkirlaridan biri - Abu Ali Ibn Sinodir. Uning pedagogik-psixologik qarashlari ilmiy asosda qurilgan bo'lib, bolaning fe'l-atvori va tasavvurlarini shakllantirishda umuminsoniy g'oyalar qo'llanishini yaratgan hamda murabbiy, ota-onalarga uni qattiq tanjazosidan ko'ra, shaxsiy ibrat orqali

voyaga yetkazish mahqulligini ko'rsatgan. Mutafakkirning «Donishnoma», «Risolai ishq», «Uy xo'jaligi», «Tib qonunlari» asarlari mamlakatimiz xalklari odob- axloq psixologiyasi va tabobat olamida alohida o'rin tutadi.

Mutafakkirning mehnatsevarlik tarbiyasi borasidagi fikrlari ham diqqatga sazovordir. Jumladan, u har bir bolani biror hunarga o'rgatmoq shart, deydi. Yosh yigit biror hunarni o'rgansa, uni hayotga tatbiq eta olsa va mustaqil hunar tufay oilani tahminlaydigan bo'lsagina, otasi uni uylantirib qo'ymog'i lozim, deb hisoblaydi. O'spirin hunar egallashi bilan unda nafaqat ahloqiy hislar, balki xarakterning irodaviy xislatlari ham tarkib topa boshlaydi. Hunar egallash orqali o'spirinlarda sabrbardoshlik, chidamlilik, mehnatsevarlik, ishbilarmonlik, tadbirkorlik, zukkolik kabi insoniy sifatlar shakllanadi.

Ibn Sino har bir insonning mijozidan kelib chiqqan holda unga alohida ehtibor berish kerakligini tahkidlashi tufayli juda katta amaliy ish qilganligiga guvoh bo'lish mumkin. Uning fikricha, har bir inson faqat unga tegishli bo'lgan xususiyatlargagina egadir, unga o'xshagan insonlar kamdan- kam bo'ladi.

Hozirgi davrda ham allomaning falsafiy - psixologik qarashlari, ijtimoiy hayotimizda o'z qimmatini yo'qotgani yo'q. Uning tarbiya va mijoz xususidagi fikrlari alohida ahamiyatga ega bo'lib, shaxslararo munosabatlar etikasiga munosib hissa bo'lib qo'shilgan. Olimning falsafa, mantiq, psixologiya, siyosiy - ijtimoiy fanlar bo'yicha bizga meros qilib qoldirgan asarlari bashariyat uchun dasturilamal sifatida xizmat qiladi. Bu borada M.G.Davletshin va K.Q.Mamedovlarning «Ibn Sinoning psixologik qarashlari» (Toshkent Davlat Agrar Universiteti-2002 yil) risolalari diqqatga sazovordir.

XI asrning buyuk mutafakkiri Yusuf Xos Hojib o'zining «Qutadg'u bilig» asarida inson va uning hayotiga oid qarashlarini tahlil qilgan. U odamning Olloh tomonidan yaratilganligini hamda odamning dunyoga kelishi va uning kelajakda qanday odam bo'lib voyaga yetishi ajdodi va kelib chiqishiga, hayotda shug'ullanayotgan faoliyatiga, atrofga nisbatan munosabatlariga bog'liqligini aytib: «Kimning nasli otadan boshlab toza bo'lsa, undan elga yaxshilik, ko'p manfaatlar keladi» deb hisoblaydi.

Iste'dodli shoir, yetuk tarixchi, mohir tarjimon Muhammad Rizo Ogahiy o'zining ijodiy faoliyatida o'g'il va qizlarning aqliy, hissiy va jismoniy imkoniyatlarini g'oyat ziyraklik bilan kuzatgan holda, ularning fehatvorini tezroq bilib olish, salbiy va ijobiy sifatlarini osonroq aniqlash, yoqimsiz xatti-harakatlarini bartaraf etish mumkin, degan xulosaga keladi. Ogohiy o'z davridagi kasb-hunar sohalari, xalq udum va anhanalariga o'zining qimmatli fikrlarini bildirgan. U xalq anhanalari hamda urf-odotlari to'g'risida izohlar berar ekan, turli kasb ustalarining inson kamolotidagi ahamiyatini birma-bir tahriflab beradi.

XII- XVI asrlarda yashab ijod etgin mutafakkir allomalar Jaloliddin Rumi, Abu Rayxon Beruniy, Mir Alisher Navoiy, Xorazmiy va boshqalarning asarlarida, qo'llanmalarida, falsafiy-psixologik mulohazalarida turli kasblarga oid durga teng bo'lgan fikrlar talaygina. XX asrning yetuk mahrifatparvari Abdulla Avloniyning 1913 yilda yozilgan "Turkiy Guliston yohud axloq" asarida bola tarbiyasi, uning ijtimoiy ahamiyati falsafiy-pedagogik jihatdan tushuntirib berilgan. Olim ta'lim va tarbiya jarayonida oila va jamoatchilikning o'rni ularning o'zaro hamkorligini ulug'laydi. Uning talqiniga qaraganda, barkamol shaxsning ko'p qirrali bilimlarga ega bo'lishi, yaxshi bir kasb-korning sirlarini egallashi ko'p jihatdan ijtimoiy muhit bilan oilaviy sharoitning uyg'unligiga bog'liqligini tahkidlaydi.

SHarq mutafakkirlaridan qolgan qimmatli mahnaviy boylikning har bir satrini ochib tahlil qilganimizda ularning inson kamoloti, mahnaviyati va mehnatsevarlik xislatlariga, bolalar va yoshlarni barkamol insonlar qilib shakllantirish va kasb-hunarga o'rgatishga taalluqli ibratli, qimmatli mulohazalar olsa bo'ladi. To hozirgacha saqlanib kelayotgan qator mehmoiy inshootlar, buyuk tarixiy obidalar, xalq amaliy sanhati asarlari (naqqoshlik, ganjkorlik, mehmoichilik) arxeologik izlanishlar tufayli topilgan hunarmandchilik buyumlaribularning barchasi buyuk ajdodlarimizning kasb-hunar o'rgatishga, yuksak istehdod va qobiliyat sohibi bo'lishiga oid bebaho materiallar qoldirganliklarini mujassamlashtiradi.

Xalqimizda ajoyib bir odat bor: kishilarning bir-biri bilan tanishuvi hol-ahvol so'rashishdan, muomala maromidan boshlanib, kasbhunar, kasb-korni aniqlash istagi bilan tugaydi. SHu boisdan har bir fuqaro «Dunyoda qay ahvolda yashadim (hayot va faoliyat izchilligi), qanday g'aroyib ishlarni (mehnat mahsulining sifati, o'zining mangulikka daxldorligi) amalga oshirdim?». O'z taqdirimdan (turmush strategiyasi va taktikasi nazarda tutilmoqda) xursandmanmi? Oldimda turgan vazifalarni (rejalashtirish, nazorat qilish, baholash, tekshirish kabilar tasavvur etiladi) amalga oshira oldimmi, ko'zlagan maqsadimga (maqsad ko'zlash, uni ro'yobga chiqarish, omilkor vositalar tanlash va tatbiq qilish majmuasiga) erisha oldimmi? Kabi savollar tug'ilishi va muammoli masalalar kelib chiqishi tabiiy hol. SHuning uchun shaxsni (bo'lg'usi kasb subhektini) o'rganish chog'ida uning tarjimai holiga (biografiyasiga) jiddiy ehtibor berish, u bilan puhta tanishish, qanday jamoat ishlarida qatnashganligini (status, mavqe, rolg', tashkilotchilik qobiliyati to'g'risida mahlumot olish) va shu kungacha egallab kelgan lavozimini (kasbiy layoqati, unga yaroqliligi xususiyatlarini) diqqat bilan tekshirish, u yoki bu amal kursisiga loyiqqligini aniqlash maqsadida uning qobiliyatlariga (kasbiy, umumiy ko'rinishlariga) oqilona baho berish talab qilinadi. SHu o'rinda yetuk ruhiyat mutaxassisi Jaloliddin Rumiyning quyidagi ibratomuz fikrlarini keltirishni joiz deb bildik. «Sen hamma narsani unutishining mumkin, yolg'iz bir narsani - nechun dunyoga kelgansan, shuni unutmasang bas.

О'zingni arzon sotmagaysan, illo bahoying baland». Ushbu jumalarda tafakkur qiluvchilar uchun yetarli mahno bor deb uylaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xo'jaev N., Tojiboeva D., Mamaraximov B., SHomuratova N. Kasbiy ta'lim metodikasi. O'quv qo'llanma T.: TDIU.- 2007. 190 b.
2. Hakimov M. Kasb pedagogikasi. O'quv qo'llanma T, TDIU.- 2007. 194 b.
3. G'oziev E.G'., Mamedov K.Q. Kasb psixologiyasi. Toshkent 2003.
4. G'oziev E.G'. Kasb va shaxs. Toshkent 1996.
5. G'oziev E.G'. va b. Kasb psixologiya kursidan ma'ruzalar matni. Toshkent 2000.
6. Qodirov B.R., Qodirov K.R. "Kasbiy tashxis metodikalari" Toshkent-2000y.